

Görme Yetersizliği Olan Çocuk Annelerinin Özel Eğitim Hizmetlerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi

Pelin PİŞTAV AKMEŞE¹

Necla IŞIKDOĞAN UĞURLU²

Nilay KAYHAN³

Öz

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Başvuru Tarihi
21.11.2023

Kabul Tarihi
29.12.2023

DOI
10.47140/kusbder.1394226

Özel gereksinimli grup içerisinde yer alan görme yetersizliği olan çocuklar, mümkün olan en erken zamanda tanı ve değerlendirme sonucuna göre eğitim hizmetlerinden yararlanmalıdır. Erken dönemde özel eğitim hizmetlerinden yararlanmada aile ve hizmet sağlayıcıların birlikte çalışması, başarıyı artıran kritik bir faktördür. Bu çalışmanın amacı erken çocukluk döneminde görme yetersizliği olan çocuk annelerinin özel eğitim hizmetlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesidir. Nitel araştırma yönteminde desenlenen çalışmaya gönüllülük esasına dayalı, 15 anne dahil edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla 2022 bahar yarıyılında Mayıs-Haziran aralığında toplanan veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda erken dönemde gelişimi destekleme ve özel eğitim hizmetleri, aile ve çocuğun özel eğitim hizmetlerine erişimi, görme yetersizliği olan çocukların erken dönem iletişim becerileri olmak üzere üç ana tema belirlenmiştir. Annelerin görme yetersizliği olan çocuklar ile ailelerine yönelik hizmetlerin erişilebilir ve bütüncül olması önerisi, dikkat çekici bir bulgudur. Özel eğitim hizmetlerinin ailelere bilgi, sosyal destek, materyal desteği gibi kaynakları da içerecek şekilde planlanmasının önemli olduğu görülmüştür.

Anahtar kelimeler: Erken çocukluk, görme yetersizliği, özel eğitim, aile.

Atıf için: Piştav Akmeşe, P., Işıkdogan Uğurlu, N. & Kayhan, N. (2023). Görme Yetersizliği Olan Çocuk Annelerinin Özel Eğitim Hizmetlerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 223 - 252.

¹ Doçent, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Odyoloji Bölümü Odyoloji Anabilim Dalı, E-posta: pelinakmese@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8269-3899>

² Sorumlu Yazar: Doktor Öğretim Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, E-posta: necla_idogan@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1795-0470>

³ Doçent, Fakülte, Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Eğitimi Anabilim Dalı, E-posta: nilaykayhan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0937-8013>

A Review of the Opinions of Mothers of Visually Impaired Children on Special Education Services

Pelin PİŞTAV AKMEŞE⁴

Necla IŞIKDOĞAN UĞURLU⁵

Nilay KAYHAN⁶

Abstract

Article Type
Research Article

Application Date
2023-11-21

Acceptance Date
2023-12-29

DOI
10.47140/kusbder.1394226

Constituting part of the special needs group, children with visual impairment must benefit as early as possible from special education services according to the diagnosis and evaluation results. The cooperation of the family and service providers is a critical factor that increases success in benefiting from special education services in the early period. This study aims to review the opinions of mothers of children with visual impairment in the early childhood period about special education services. 15 mothers are voluntarily included in this qualitative study. The data collected through semi-structured interviews between May and June in the spring semester of 2022 are put to content analysis. As a result of the analysis, three main themes are obtained: supporting development in the early period and special education services, family and child's access to special education services, and early communication skills of children with visual impairment. A major finding of the study is the mothers' suggestion that services for children with visual impairment and their families should be accessible and holistic. It has been seen that it is significant to plan special education services in a way to include resources such as information, social support, and material for families.

Keywords: Early childhood, visual impairment, special education, family.

For Reference: Piştav Akmeşe, P., Işıkdogan Uğurlu, N. & Kayhan, N. (2023). Görme Yetersizliği Olan Çocuk Annelerinin Özel Eğitim Hizmetlerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 223 - 252.

⁴ Associate Professor, Ege University Faculty of Health Sciences, Department of Audiology, E-mail: pelinakmese@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8269-3899>

⁵ Corresponding Author: Assistant Professor, Zonguldak Bülent Ecevit University, Ereğli Faculty of Education, Department of Special Education, Department of Education for the Mentally Disabled, E-mail: necla_idogan@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1795-0470>

⁶ Associate Professor, Faculty, Ege University Faculty of Education, Department of Special Education, Department of Education for the Mentally Disabled, E-mail: nilaykayhan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0937-8013>

Giriş

Görme duyusu, bireyin dış dünyaya açılan penceresini oluşturmaktadır. Görme yetersizliği ile ilgili alanyazında pek çok tanım yapılmakla beraber yetersizlikten etkilenme süreci ve tanımın amacına bağlı olarak birtakım farklılıklar olabilmektedir (Zimmerman & Zebehazy, 2011:247). Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2012), görme yetersizliğini görme keskinliğiyle ilişkilendirerek derecelendirmektedir. Görme keskinliğine göre yapılan sınıflamada normal ve normale yakın görmeden başlayarak, körlük derecesine doğru bir sıra izlendiği görülmektedir. Görme keskinliğine dayalı yapılan tanımlamanın eğitsel değerlendirme için uygun olmayacağını belirten Huebner (2000: 55), bu tanımın kör ve az gören şeklinde sınıflandırılması gerektiğini, çocukların bireysel özelliklerine dikkat edilerek ihtiyaçlarının belirlenmesinin önemine dikkat çekmektedir. Dolayısıyla Huebner (2000: 55), eğitsel açıdan kör öğrencilerin öğrenme etkinliklerinde Braille tablet, sesli kitap gibi dokunsal/işitsel materyallerin kullanımına gereksinimleri olduğunu vurgulamakta, az gören öğrencilerin ise eğitsel etkinliklerde görme kalıntısını kullanabildiklerini belirtmiştir. Bireysel özellikler bakımından farklılık gösteren görme yetersizliği olan çocukların bu farklılıkları çevresel faktörlerden; ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, kültürü, eğitimi gibi özelliklerinden etkilenmektedir. Görme kaybının zamanı, ek yetersizliğinin olup olmaması, bilişsel özellikleri, görme kaybının derecesi gibi özellikler bireysel özellikler arasında yer almaktadır (Gürsel, 2012: 218; Holte et al., 2006:323). Çevresel ve bireysel özellikleri bakımından farklılık gösteren görme yetersizliği olan çocuklar gören akranlarıyla benzer bilişsel gelişim düzeyine sahiptir. Ancak kavram kazanımı, dil, iletişim, sosyal ve psikomotor beceriler yönünden birtakım yetersizlikler gösterebilmektedir (Gürsel, 2012: 217-249). Bu yetersizliklerin çocukların gelişim alanlarında pek çok farklılıklara neden olduğu görülmektedir (Holte et al., 2006: 323). Görme yetersizliği olan çocukların gelişim alanlarından biri olan psikomotor beceriler gören akranlarına oranla çocukta yetersizliğin derecesine bağlı olarak kas zayıflığı, konumunu belirlemede güçlük, duruş ve şekil bozukluğu olarak kendini göstermektedir (Skaggs & Hopper, 1996: 16-26). Görme yetersizliği olan çocuklar bir diğer gelişim alanı olan dil ve iletişim becerilerinde de güçlüklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle, ses üretiminde daha az dudak hareketleri, sözcük bilgisi, sözcükleri birleştirip cümleler oluşturma gibi sözdizimsel becerilerde güçlük yaşadıkları görülmektedir. Kaybın derecesine bağlı olarak konuşan kişinin amacını anlama, jest/mimikleri kullanma, konuşma hızını ve tonunu ayarlama gibi iletişimsel güçlükler yaşadıkları bilinmektedir (Kızılaslan ve Sözbilir, 2018: 30). Özellikle dil ve iletişim becerilerinin gelişiminde görme yetersizliğinin nedenleri ve etkileri ile ilgili belirsizlikler, çocuklardaki dil ve iletişim becerilerinde yaşanan güçlüklerin tanımlanmasını engellemektedir (Holte et al., 2006: 323).

Görme yetersizliği ile ilgili alanyazın incelendiğinde kısa süreli bellek ve uzun süreli bellek ile ilgili çalışmalar (Röder et al., 2001: 290; Swanson & Luxenberg, 2009: 281) dikkati çekmektedir. Bu çalışmalarda kendilerine okunan kelime listesini tekrarlamaları istenen görme yetersizliği olan çocukların dilin bileşenlerinden sözdizimsel ya da anlamsal olmasının etkileri üzerinde durulduğu görülmektedir. Anlamsal özelliklerin daha hızlı tekrarlandığına dikkat çeken araştırmacılar, özellikle sınıf ortamlarında dil becerilerini bu çocukların daha iyi geliştirebileceklerine değinmektedir. Sınıf ortamında akranları ile sosyalleşme süreçleri ve etkileşimde bulunmalarının, kendilerine katkı sağladığı ifade edilmiştir. Ayrıca görme yetersizliği olan çocukların işitsel hafıza becerileri gören akranlarına oranla dil becerilerinin kazanılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Röder et al., 2001: 291). Peltzer-Karpf (2012: 69-73), yaptığı boylamsal çalışmada dil edinimi açısından görme yetersizliği olan çocuklarla gören çocukların aynı ilerlemeyi gösterdiklerini ancak daha yavaş ilerlediklerinin altını çizerken; yaş ve olgunluğun bu durum üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir. Funnell ve Wilding (2011:261-282), çocukların görme yetersizliğinin sesbirim ve artikülasyon problemlerine neden olmadığını, alıcı ve ifade edici dille ilgili birtakım problemler yaşadıklarını dile getirmektedir. Ashkenazy ve arkadaşları (2005: 1-14), alıcı ve ifade edici dildeki yetersizliğin çocuklardaki duygusal, davranışsal becerilerden etkilendiğini belirterek, çocuklarda görülen duygusal-davranışsal sorunların erken dönemde tanınması ve müdahale edilmesi gerekliliğine vurgu yapmışlardır. Etkili müdahaleler sonucunda gecikmiş dil becerilerinin iyileştirilebileceği, görsel girdilerin daha fazla olduğu erken çocukluk döneminde, dil gelişimi için alternatif yöntemlerin kullanılması önerilmektedir (Lieberman, 2014: 1-23; Saunders, 2015: 190).

Dil ve iletişim becerilerinde yaşanan güçlükler görme yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Sosyal becerilerin önemiyle ilgili yapılan çalışmalarda görme yetersizliği olan çocukların gören akranlarına oranla kendilerini daha yalnız hissettikleri, etkinliklerin dışında kaldıkları görülmektedir. Bunun temel sebebi olarak çevresel faktörlerin önemine değinen araştırmalarda, bağımsız hareket etmedeki sınırlılıklar gösterilmiştir. Bu sınırlılıklardan kaynaklı olarak sosyal ilişkilerde ve becerilerde sorunlar yaşadıkları dile getirilmiştir (Lieberman, 2014: 1-23; Saunders, 2015: 189-206). Sosyal beceriler, iletişim ve etkileşim basamaklarında yaşanan sınırlılıklar, görme yetersizliği olan çocukların deneyim sağlama, gözlem yapma gibi çevresiyle ilgili kaynakları da yetersiz kullanmasına neden olmaktadır. Sosyal davranışları sergilemede isteksiz olma durumu, sıradanlaşmış davranışlar sergileme ve sosyal ilişkileri geliştirmede güçlük yaşamaktadırlar (Wilson, 2008: 103). Bunun sonucu ilerleyen dönemlerde akranlarına oranla bilişsel gelişimlerinin olumsuz yönde etkilenmesi kaçınılmaz olabilmektedir. Zengin bir çevre yaşantısı görme yetersizliği olan çocukların gelişim düzeyleri açısından büyük öneme sahiptir, bu anlamda aile ve

eğitimcilerde büyük görevler düşmektedir (Kızılaslan ve Sözbilir, 2018: 30). Özellikle erken dönemlerde bu çocuklara ve ailelere uzman yaklaşımıyla disiplinlerarası ekipler tarafından sistematik hizmetler sunulmalı, zengin bir çevre oluşturulmalıdır. Görme yetersizliği olan çocukların oyun, bilişsel, sosyal ve iletişim becerilerinde görülen bu farklılıkları, fırsat eşitliği ilkesi temel alınarak küçük yaşlardan itibaren erken tanı ve müdahale planları ile desteklenmelidir (Bishop, 1996, Davidson & Harrison, 2000: 483-495).

Erken eğitim hizmetleri görme yetersizliği olan çocukların öğrenme potansiyellerini erken dönemde genişletmek için hayati bir öneme sahiptir. Bunun için başta ebeveynler olmak üzere öğretmenler ve uzman kişiler, bir ekip çalışması halinde iş birliğine dayalı çocuğun ihtiyaçlarını belirlemelidir. Süreçte aile uzman iş birliği sağlanmalı, günlük rutinler oluşturularak, öncelikleri ve beklentileri belirlenmelidir (Murdoch, 2004: 72). Özel gereksinimli çocuk aileleri özellikle çaresizlik ve korku duygularının üstesinden gelmek için desteğe gereksinim duyabilmektedir. Bazen görme yetersizliği olan çocukların davranışları ve hareketleri belirsiz ve yetersiz olabilmekte, ebeveyn-çocuk etkileşimleri yetersizlikten kaynaklı olarak engellenebilmektedir. Bu anlamda ebeveyn çocuk bağının kurulabilmesi için erken müdahale hizmetleri önemli yer tutmaktadır. Erken müdahale hizmetleri, görme yetersizliği olan çocukların, görme yoluyla uygun olmayan bilginin kazandırılmasında farklı yöntemlerin kullanılmasına fırsat oluşturmaktadır. Bu dönemde sunulan eğitim hizmetlerinde çocukların görme keskinliklerinin, görme alanlarının ve buna benzer bireysel özelliklerinin belirlenmesiyle öğretimde uyarlamalar yapılmaktadır. Ebeveynler, çocuklarının gelişimleri hakkında bilgiye erişmekte, iletişim ve etkileşim süreçlerinde çocuklarına destek olabilmektedir. Öğretmen, ebeveyn iş birliği sayesinde görme yetersizliği olan çocuklar düzenli ve sistematik bir şekilde eğitim hizmetlerinden yararlanabilmektedir (Ataman, 2011). Özel gereksinimli çocukların erken eğitim hizmetlerinden yararlanmalarının yanında aileleri tarafından da aldıkları profesyonel desteğin önemine değinen araştırmalar, bu çocukların sosyal çevrelerinin zenginleşerek yaşama daha kolay dahil olduklarını ortaya koymaktadır (Bailey & Powell, 2005: 151-183). Özel gereksinimli çocuklara ve ailelerine erken müdahale hizmetleriyle; a) çocuklar ve ebeveynler nitelikli desteklerden yararlanabilirler, b) kurum ve uzmanların uyumlu hareket etmesi sağlanabilir, c) aileler, çocuğun ihtiyaçları konusunda bilgi kazanır, d) aileler kendi bireysel ihtiyaçlarını karşılamak için destek, bilgi ve stratejilere erişebilirler (Bruder, 2005: 29; Guralnick, 2005: 3-28). Etkili erken müdahale hizmetleriyle ailelerin çocuklarının gelişimi, sağlıkları ve yaşam kalitelerinin artması hakkında daha çok bilgi, beceri kazandığı görülmektedir. Bu hizmetler görme yetersizliği olan çocuklarda doğumdan hemen sonra ya da risk faktörleri farkına varıldığında başlamaktadır (Ferrell, 2000: 111).

Çocuklarda görme yetersizliği şüphesi olduğu andan itibaren özel eğitim öğretmeni ve uzman personel ebeveynlere, çocuklarıyla etkili iletişim kurma becerilerini kazandırmalıdır. Aynı zamanda çocuğun bilişsel gelişimi, kaba ve ince motor beceri, dil konuşma becerileri, sosyal beceri gelişimi hakkında yoğun bir şekilde çalışılmalıdır. Gerekli desteğin uzmanlar tarafından sağlandığı erken eğitim hizmetlerinde, çocukla beraber ebeveynlerin de profesyonel yardım ve desteğe ihtiyaç duydukları belirtilmiştir (Soriano, 2005). Özellikle ileri derecede görme yetersizliği olan çocukların anne-çocuk etkileşimi ile ilgili yapılan çalışma bulguları, annenin ruh halinin ve depresyon düzeyinin çocuğun nitelikli psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir. Anne-çocuk bağlanmasının olumsuz yönde olması nedeniyle çocuğun yaşamında sosyal, davranışsal, sözel işlevlerde gecikmeler, bilişsel ve motor becerilerde yetersizlikler olabilmektedir (van Doesum, 2007; van Doesum et al., 2007: 747).

Görme yetersizliği olan çocuklara sunulan öğretim hizmetlerinde ebeveynler ve öğretmenlerin birlikte çalışması bilginin genellenebilmesi ve kalıcı olması bakımından önem taşır. Bu iş birliği çocuklara farklı ortam, koşul ve zamanlarda bağımsız olarak hareket etme becerisini kazandırabilmektedir. Aile, uzman ve öğretmenlerin iş birliği süreçlerinde temel ilke çocukların bireysel özellikleri ve ihtiyaçlarının dikkate alınması olmalıdır. Ekip çalışması sırasında uzman kişiler ve öğretmenler, ebeveynlerle iş birliği yapabilmek adına eğitim hizmetlerinin her aşamasında anne-babalara birtakım görevler verebilmektedir. Bu görev ve sorumluluklar ailenin eğitim hizmetlerinde aktif bir şekilde yer almasını sağlamakta, gönüllü katılımı desteklemektedir (Obiakor & Rotatori, 2015). İş birliğine dayalı ilişkiler çocukların ihtiyaçlarını anlamak, bağ ilişkilerini güçlendirmek, günlük rutinler, öncelikler ve beklentileri oluşturmak adına önemli bir yere sahiptir (Murdoch, 2004: 67). Özellikle görme yetersizliği olan çocuklarla yürütülen özel eğitim hizmetlerinde yer alan ekip üyeleri, çocuğun bireysel farklılıklar ve duygu durumlarını göz önünde bulundurarak planlamalar yapmalıdır. Bunun için çocukları en iyi şekilde tanımalı ve akranlarıyla iletişimini artırma konusunda bilgi sahibi olmalıdır. Dolayısıyla bu çalışmanın erken çocukluk döneminde görme yetersizliği olan çocukların dil, iletişim, etkileşim ve sosyal beceri yönünden gelişimleri hakkında anne görüşlerine dayalı önemli bulgular içerdiği düşünülmektedir. Ebeveyn görüşleri, çocukların gelişimleri ile duygu durumları hakkında en yakın tanık olarak önemli bir veri oluşturmaktadır. Ebeveynlerin görüşlerine başvurulmasında temel gerekçe, ister tipik gelişim gösteren çocuklar olsun veya gelişimsel farklılıkları olan çocuklar açısından günlük yaşamda bağımsız yaşam becerilerine dayalı deneyimleri ve bu deneyimleri kapsayan rutinlerde ailelerin katılımları, gözlemlerinin önemli olmasıdır. Dolayısıyla görme yetersizliği olan çocukların erken dönemde aileleri ile olan etkileşim örüntüleri ve bu süreçte dil, iletişim, etkileşim, sosyal becerilerinin desteklenmesinde ebeveyn görüşlerinin belirlenmesinin önemli olacağı

düşünülmektedir. Özellikle araştırmada anne görüşlerine dayalı verilerin sistematik bir biçimde yasal düzenlemeler ve mevcut özel eğitim hizmetleri açısından ele alınması da okul öncesi dönemde aile gereksinimleri, görme yetersizliği olan çocukların okula hazırlık ve destek hizmetlere erişim, katılım boyutlarıyla ilişkili alanyazın, okuyuculara katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Bu araştırmanın amacı erken çocukluk dönemindeki görme yetersizliği olan çocuk annelerinin, çocuklarının almış olduğu özel eğitim hizmetlerindeki deneyimlerine dayalı hizmetlerin çocuklarının bağımsız yaşam, sosyal beceri ile iletişim dil ve konuşma becerilerinin gelişimine nasıl yansıdığı hakkında görüşlerini belirlemektir. Bu kapsamda araştırmada yanıt aranan sorular şu şekildedir: Görme yetersizliği olan erken çocukluk dönemindeki çocuk annelerinin:

- 1- Özel eğitim hizmetlerine erişim hakkında görüşleri nelerdir?
- 2- Özel eğitim hizmetlerinin içeriği ile çocuklarının gelişim alanlarına katkısına yönelik görüşleri nelerdir?

Yöntem

Bu çalışmada görme yetersizliği olan çocuk annelerinin erken çocukluk döneminde çocuklarının iletişim becerilerinin desteklenmesi hakkında özel eğitim hizmetlerine yönelik görüşleri nitel araştırma yönteminden olgubilim (fenomenoloji) deseni ile incelenmiştir. Patton (2014:104)'a göre olgubilim (fenomenoloji) deseni ile gerçekleştirilen araştırmalarda, katılımcıların doğrudan ilgili olguya ilişkin deneyimleri derinlemesine betimlenmektedir. Annelerin görüşlerinde, çocuklarının almış olduğu özel eğitim hizmetleri süresince edindikleri deneyimleri temel alınmıştır.

Çalışma Grubu

Nitel araştırma yönteminde olgubilim (fenomenolojik) desenindeki çalışmanın katılımcıları kartopu örneklem yöntemi ile belirlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:107). Çalışmaya katılımda erken çocukluk döneminde (11 ay-8 yaş) görme yetersizliği olan çocuğun annesi olması, araştırmaya katılımda gönüllülük esası aranmıştır. Bu araştırmada araştırmanın problemi temel alınarak erken çocukluk döneminde görme yetersizliği olan çocuklarla çalışan öğretmen aracılığı ile görme yetersizliği olan çocuk ailesine ulaşılmış, süreç içerisinde araştırmanın problemi çerçevesinde ilk görüşme sonrasında benzer özelliklerdeki annelere ulaşılmıştır. Araştırma sürecinde gerçekleşen görüşmelerde, yeni katılımcılara ulaşımla noktada görüşülen anne yönlendirmeleri temel alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırma yönteminde olgubilim desenindeki bu araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılan araştırmalarda öncelikle araştırma amacına uygun olarak görüşme soruları

önceden hazırlanarak, görüşme süreçlerinin esnek olması ve derinlemesine doğal zengin veri elde edilmesini sağlayıcı düzenlemeler yapılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:127-128). Görme yetersizliği olan çocukların anneleri ile gerçekleşen görüşmelerde kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmacılar tarafından hazırlanmış, özel eğitim ile iletişim, dil konuşma gelişimlerinin desteklenmesine yönelik eğitim yeterliği olan iki farklı uzmandan görüş alınarak son hali verilmiştir. Formda, anne ve çocuklara ait demografik bilgiler ile erken çocukluk döneminde ev yaşamında çocukları ile iletişimleri, dil ve konuşma gelişimini destekleyici yaşantıları, aile içi ve yakın çevresindeki destek kaynakları ile bu kaynak kişilerin kim/kimler olduğu, çocuğun iletişim becerilerini desteklemekte başvurdukları materyallerin neler olduğu, aile ve çocukların ihtiyaçlarının belirlenmesine odaklanan 6 açık uçlu soru yöneltilmiştir. İlk aşamada 10 açık uçlu soru uzmanlara gönderilmiş, her iki uzman da anne babaların eğitime katılımına ve yasal düzenlemelere yönelik daha genel bir soru olduğu gerekçesi ile 2 sorunun çıkarılmasını önermiştir (Sizce özel eğitim hizmetlerinde aile katılımını artırmaya yönelik ne tür düzenlemeler yapılmalıdır? Görme yetersizliği olan çocuk ve ailelerinin özel eğitim hizmetlerine erişim süreçlerinde etkili olan faktörler nelerdir?). Bu iki soru çıkarılmış anlam bakımından diğer sorular ilgili konuya dair görüşleri irdelenecek şekilde düzenlenmiştir. Uzmanlar farklı iki sorunun ise aile gereksinimleri doğrultusunda birleştirilmesini uygun gördükleri için araştırmacılar, soru formunda iki soruyu birleştirmiştir (Sizce erken çocukluk dönemindeki görme yetersizliği olan çocukların ve ailelerinin gereksinimleri nelerdir?)

Veri Toplama Tekniği, Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veri toplama tekniği olarak görüşme tekniği kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:119). Katılımı kabul eden 15 anne ile veriler 2022 yılı bahar döneminde yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilmiştir. Görüşmeler, annelerin farklı il ve ilçe merkezlerinde ikamet ediyor olması, mevcut tarih aralığında çocuklarının bakım ve eğitim süreçlerinden sorumlu olmaları nedeniyle mobil cihaz (telefon) üzerinden sesli görüşmeler yoluyla ve görüşme sırasında araştırmacıların görüşmeye dair notlar almasıyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler öncesinde annelerle çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında çevrimiçi bilgilendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu ön görüşmede annelere araştırmanın veri toplama süreci hakkında bilgilendirme yapılmıştır. İletişim becerilerinin önemi ve desteklenmesine yönelik özel eğitim hizmetleri hakkında deneyimlerini içerecek görüşmeler gerçekleştirileceği bilgisi paylaşılmıştır. Gönüllü olarak katılımı kabul eden annelere görüşlerinin temel alınacağı bu araştırmanın etik izin süreçleri ve kendileri, çocuklarının kişisel bilgi ile hizmet aldıkları kurum bilgisi, tedavi, eğitim destek süreçlerinde yer alan uzmanların bilgilerine yer verilmeyeceği açıklanmıştır. Görüşmeler Mayıs-Haziran 2022 aralığında gerçekleştirilmiş, araştırmacılar tarafından (ilk yazar ve üçüncü yazar) sorulara verilen

yanıtların yazılı kayıtları ile annelerin görüşlerini yansıtan görüşme notları alınmıştır. Çalışmanın birinci aşamasında görme yetersizliği olan çocukların anneleri ile birinci ve üçüncü araştırmacı çevrimiçi toplantı yapmıştır. Bu oturumda erken çocukluk döneminde özel eğitim hizmetleri kapsamında aile ve çocukların gereksinimlerine yönelik aile görüşlerini temel alan araştırma bilgisi ve gönüllü katılım bilgisi paylaşılmıştır. Anneler ile bilgilendirme toplantısı gerçekleştirilmesinin ardından yarıyapılandırılmış görüşmeler Mayıs-Haziran 2022 aralığında gerçekleştirilmiştir. Bilgilendirme toplantısı, etik izinlerin alınması, verilerin kayıt edilerek birleştirilmesi ve içerik analizi sırasında kodların oluşturularak analiz sonucunda tema ve alt temalara ulaşılmasında her üç araştırmacının da katkısı olmuştur. İkinci, yazar, etik izinlerin alınarak, bilgilendirme içeriklerinin hazırlanması, görüşme takvimi ile verilerin organize edilerek, kodlama ve analiz süreçlerinde katkı sağlamıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler nitel analiz sürecine uygun olarak içerik analizi ile değerlendirilmiştir. İçerik analizi bulgulara ulaşmadan önce verilerin sistematik olarak incelenerek, organize edilmesini gerektirir (Bogdan ve Biklen, 2007:159-197). İçerik analizine yönelik olarak alanyazında Creswell ve Creswell (2018:267-269)'in ifade ettiği altı adım izlenmiştir. Bu adımların ilki araştırma verilerinin analiz öncesinde hazırlanması ve düzenlenmesidir. Bu amaca yönelik araştırmacılar tarafından görme yetersizliği olan çocuk annelerinin bireysel yanıtladıkları tüm veriler okunmuş ve incelenmiştir. Verilerin kodlanması sonrasında kodlamalar sonucuna göre temalar ve alt temalara ulaşılmıştır. Annelerin görüşlerinden oluşan betimsel döküm üzerinde ulaşılan bu temalar ve alt temaların araştırma bulguları içerisinde nasıl yer bulacağına karar verilmesinin ardından, verilerin yorumlanması ve anlamlandırılması işlemi gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi tekniğinde alt tema ve temalara ulaşılması, verilerin kodlanması tümevarımcı bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir (Seidman, 2006). Birinci ve üçüncü yazar bağımsız olarak tüm dökümleri tek tek satır satır okumuş, araştırma problemi çerçevesinde ilişkili kavramları bulmaya çalışmışlardır. Bu anlamda kodlar doğrudan araştırma verilerinden üretilerek, verilerden çıkan kavramlara göre kodlama yapılmıştır. Verilerin kodlanması sırasında tematik kodlama yapılmıştır, tematik kodlama sırasında tema ve alt temalara ulaşılmadan önce anlam bakımından benzerlik gösteren kodlar bir araya getirilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008:227-250). İçerik analizinde izlenen adımlar verilerin analize hazırlanması, dökümlerin yapılarak bağımsız araştırmacılar tarafından okunması bu süreçte kavramsal yapıda anlam çıkarma aşamalarının gerçekleştirilmesi, kodlamaların yapılarak ana ve alt temalara benzerlik ve farklılıklar dahilinde ulaşılması izlenmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmacıların (birinci ve üçüncü araştırmacı) kodlama sırasındaki güvenirlilik kat sayı hesaplamalarında Miles ve Huberman (1994) "görüş birliği/(görüş birliği + görüş

ayrılığı) x 100” formülü temel alınmıştır. İki kodlayıcı arasındaki güvenilirlik çalışması sonucunda görüş birliği oranı %93 olarak hesaplanmıştır. Araştırmacılar verileri bağımsız olarak okuyup kodlama ve analiz süreçlerinde eş zamanlı çalışmışlardır. Nitel araştırma yönteminde gerçekleştirilen bu çalışmada inandırıcılığı ve tutarlılığı artırıcı olarak katılımcı teyidi alınması, uzman görüşlerine yer verilmesi, ön görüşmelerin katılımcılarla yapılarak, görüşmelerde eklemek istedikleri herhangi bir şeyin olup olmamasının sorularak derinlik odaklı veri toplanması adımları izlenmiş, katılımcıların yönlendirilmesinden kaçınılmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca verilerin kodlanması sırasında iki bağımsız araştırmacı tarafından kodlanarak ham hali üzerinde çalışılması, her üç araştırmacının da nitel araştırma yönteminde ders alma, proje yürütme, lisansüstü tez danışmanlıklarının bulunması özellikleri inandırıcılığı güçlendirici aşamalar olarak düşünülebilir.

Araştırmacının rolü

Bu çalışmada çalışmanın yarı yapılandırılmış görüşmelerinin gerçekleştirilmesi öncesinde birinci ve üçüncü araştırmacı tarafından ön görüşmeler gerçekleştirilmiş, araştırmacının amacı ve uygulamaya dayalı bilgiler, etik ilkeler hakkında paylaşımlarda bulunulmuştur. Araştırmacıların kendisi, ön görüşmeler ve yarı yapılandırılmış görüşmelerde çalışmanın planlanması ve sonuçlandırılmasında hem katılımcı hem de doğrudan veri toplama aşamasında araştırmacının üyesi olarak rol almışlardır. Üç araştırmacının da lisansüstü eğitimleri ile araştırmacı deneyimleri incelendiğinde, görme yetersizliği olan çocukların özellikleri, eğitim öğretim süreçlerinin planlanması, iletişim, dil ve konuşma becerileri, sosyal becerilerinin desteklenmesi, aile eğitim programlarının hazırlanması, erken çocukluk özel eğitim, nitel araştırma yöntemine dair ders ve araştırma desenleme, uygulama deneyimleri bulunmaktadır.

Katılımcılar

Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo-2’de verilmiş, görme yetersizliği olan çocukların demografik özellikleri ise “Tablo-1’ de detaylı açıklanmıştır. Tablo 1’ de görüldüğü gibi görme yetersizliği olan 11 ay-8 yaş aralığındaki çocukların yaşı, kardeş sayıları, ailenin kaçınıcı çocuğu oldukları, görme yetersizliğinden etkilenme dereceleri, özel eğitimden yararlanma ve devam sürelerine yönelik demografik bilgiler elde edilmiştir. Kardeş sayıları incelendiğinde çoğunluğu tek çocuk veya 2 çocuklu bir ailenin genellikle ilk çocuklarıdır. Görme gücünde tamamen kayıp yaşayan (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018; 1) sekiz görme yetersizliği olan (Ç2, Ç4, Ç6, Ç7, Ç10, Ç11, Ç12, Ç13 Ç7 ve Ç12 ışık algısının az da olsa bulunduğunu tamamen kayıp düzeyine yakın düzeyde görme yetersizliği olduğunu belirtmişlerdir) iki az gören (Ç1, Ç14) düzeyde tanı aldığı dikkati çekmektedir. Çocukların sıklıkla konuşma güçlüğü yaşadıkları büyük çoğunluğunun ise özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine devam ettiği belirlenmiştir. Kaç yıldır özel eğitim desteği aldığı incelendiğinde; yaşadığı yerde özel eğitim rehabilitasyon merkezi olmadığı için hizmete erişim sağlayamayan ailenin varlığı

dikkati çekmektedir [Ç3]. Doğum ile birlikte özel eğitim hizmetlerine erken dönem başlayan (Örneğin Ç15) çocukların yanı sıra yedi çocuğun ek yetersizlik tanısı bulunmaktadır. Anneler çocuklarının özelliklerine göre erken dönemde aile ve çocuğu birlikte ele alan, bütüncül, süreç temelli sistematik uygulamalar içeren hizmetlere erişim sağlanması gerektiğini vurgulamışlardır. Ç7 ve Ç12'nin anneleri çocuklarının değerlendirme sonucunu, ışık algısı bulunmakta ama total düzeyde görme yetersizliğine yakın olduğunu belirtmişler, Ç6 ek olarak fiziksel yetersizlik, Ç9, Ç10 ise konuşma güçlüğü yaşamaktadır. Tablo 2' de annelerin mesleği, en sık destek aldıkları kaynakların neler olduğu ile destek kaynakları ve ihtiyaç duydukları alanlar, çocuklarının özel eğitim rehabilitasyon merkezlerinde iletişim, dil ve konuşma gelişimine yönelik yeterli destek alma durumlarına ilişkin görüşleri alınmıştır. Annelerden altısı A2, A5, A6, A7, A9, A10 öğretmendir. En sık destek aldıkları kaynakların eşi, çocukları ve anne baba kardeşlerinden oluşan ailesi olduğu, çocuğun devam ettiği kurumda görevli öğretmenlerin de destek kaynakları arasında ilk sıralarda yer aldığını belirtmişlerdir [A1, A11, A14 ve A15]. Görme yetersizliği olan çocukların ve annelerinin demografik özellikleri Tablo 1 ve Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 1.Görme Yetersizliği Olan Çocukların Demografik Özellikleri

No	Yaş	Kardeş	Kaçıncı Çocuk	Görme Yetersizlik Düzeyi	Ek Yetersizlik	Ö. Eğt ve Reh.M. Devam	Özel Eğitim Süresi
Ç1	5 yaş	1	2	Az gören	Yok	Evet	4 yıl
Ç2	2 yaş 6 ay	Tek çocuk	1	Total düzeyde görme yetersizliği	Yok	Evet	1 ay
Ç3	5 yaş	2	2	%90 görme yetersizliği + Nistagmus	Yok	Hayır	ÖERM* yok
Ç4	11 ay	1	1	Total düzeyde görme yetersizliği	Yok	Hayır	---
Ç5	11 ay	1	2	% 90 görme yetersizliği	Yok	Evet	2 ay
Ç6	3 yaş	Tek çocuk	1	Total düzeyde görme yetersizliği	Fiziksel yetersizlik	Evet	1.5 yıl
Ç7	2 yaş 6 ay	Tek çocuk	1	Total düzeyde görme yetersizliği	Yok	Evet	1 yıl 3 ay
Ç8	1 yaş	2	1	% 90 görme yetersizliği	Serebral Palsi	Hayır	1 yıldır ara verilmiş
Ç9	4 yaş 9 ay	Tek çocuk	1	Bilateral anoftalmi (protez var)	Konuşma Güçlüğü	Evet	1 yıl
Ç10	4 yaş	2	3	Total düzeyde görme yetersizliği	Konuşma Güçlüğü	Evet	7. ayda başlayıp ara vermiş
Ç11	6 yaş	2	3	Total düzeyde görme yetersizliği	OSB	Evet	3 yıl
Ç12	2 yaş	Tek çocuk	1	Total düzeyde görme yetersizliği	Serebral Palsi+Epilepsi	Evet	2.5 yıl
Ç13	6 yaş	Tek çocuk	1	Total düzeyde görme yetersizliği	OSB	Evet	2 yıl
Ç14	4 yaş 6 ay	1	2	Az gören	Yok	Evet	2 yıl
Ç15	8 yaş	Tek çocuk	1	% 90 görme yetersizliği	Yok	Evet	8 yıl

*ÖERM: Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi

*OSB: Otizm Spektrum Bozukluğu

Tablo 2. Görme Yetersizliği Olan Çocukların Annelerine Ait Demografik Bilgiler

No	Mesleği	En sık destek alınan kaynak	En sık destek aldığı alanlar	İletişim, dil konuşma gelişimi destek düzeyi
A1	Ev Hanımı	Çocuğumun devam ettiği kurumdaki öğretmenler	Bağımsız yaşam becerileri	Yeterli
A2	Öğretmen	Eşi, ailesi (anne-baba-kardeşler)	Dil gelişimi, bağımsız yaşam, sosyal beceri	Kısmen
A3	Ev Hanımı	Eşi, çocukları, ailesi (anne-baba-kardeş) aile grupları	Bağımsız yaşam becerileri, sosyal beceri	ÖERM* Yok
A4	Ev Hanımı	Görme engelli çocukların aile gruplarından	Bağımsız yaşam becerileri, sosyal beceri	Kısmen
A5	Öğretmen	Eşi, çocukları, ailesi (anne-baba-kardeş) aile grupları	Bağımsız yaşam becerileri, sosyal beceri	Kısmen
A6	Öğretmen	Eşi, çocukları, ailesi (anne-baba-kardeş) aile grupları	Motor becerileri için fizik tedavi	Yetersiz
A7	Öğretmen	Eşi, çocukları, ailesi (anne-baba-kardeş) aile grupları	Dil gelişimi, bağımsız yaşam, sosyal beceri	Kısmen
A8	Ev Hanımı	Eşi, çocukları, ailesi (anne-baba-kardeş) aile grupları	Bağımsız yaşam becerileri, sosyal beceri	Kısmen
A9	Öğretmen	Eşi, çocukları, ailesi (anne-baba-kardeş) aile grupları	Dil gelişimi	Yetersiz
A10	Öğretmen	Çocukları, ailesi (anne-baba-kardeş) aile grupları, öğretmeni	Dil gelişimi, bağımsız yaşam becerileri	Kısmen
A11	Ev Hanımı	Aile grupları, kurumdaki öğretmenler	Dil gelişimi, bağımsız yaşam becerileri	Kısmen
A12	Ev Hanımı	Eşi, görme engelli çocukların aile grupları	Bağımsız yaşam becerileri	Yeterli
A13	Ev Hanımı	Eşi, görme engelli çocukların aile grupları	Bağımsız yaşam becerileri	Yetersiz
A14	Ev Hanımı	Eşi, görme engelli çocukların aile grupları/öğretmenleri	Sosyal beceri	Yeterli
A15	Ev Hanımı	Çocuğunun devam ettiği kurumdaki öğretmenler	Bağımsız yaşam becerileri, sosyal beceri	Yeterli

*ÖERM: Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkez

Bulgular

Bu araştırmada görme yetersizliği olan çocukların erken çocukluk döneminde özel eğitim hizmetlerine erişimleri, ihtiyaç duydukları hizmetler ve bu hizmetlerden yararlanma, hizmetlerin koordine edilerek sunulma süreçleri hakkında anne deneyimleri incelenmiştir. Annelerin çocuklarının iletişim becerilerinin desteklenmesine yönelik özel eğitim hizmetlerine erişimleri, hizmetlerin niteliği ve bağımsız yaşam becerilerini destekleme noktasında eğitim, bilgi, sosyal destek, doğru yönlendirmelere ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir. Anneler aile gruplarının varlığını birbirlerine sağlamış oldukları sosyal desteğin yanı sıra, doğru bilgi paylaşımı, erken dönem yönlendirme, deneyimlerin öğretici ve bir o kadar güven verici olduğunu dile getirmişlerdir. Ayrıca ev ortamında çocuklarını bütüncül bir yapıda destekleyebilmek için eşler, çocukları ve ailelerinin desteği ile materyallere ihtiyaç duydukları belirlenmiştir. Annelerin görüşlerinden oluşan bulgular, üç (3) ana tema ve 8 alt temada betimlenmiştir. İlk ana temada anneler, erken dönemde gelişimi destekleme ve özel eğitim hizmetlerinin niteliği ile destek kaynakları hakkında görüş bildirmişlerdir. Görme yetersizliği olan çocuklarının sağlık ve eğitim süreçlerinde uzmanların aile ile iş birliğine vurgu yapmışlardır. İkinci ana temada özel eğitim hizmetlerinin planlanma sürecinde aile ve çocuğun özelliklerinin birlikte ele alınmasına vurgu yapan anneler, hizmetlere erişimi sınırlayıcı faktörlere ve materyal gereksinimlerine dikkati çekmişlerdir. Son temada ise görme yetersizliği olan çocukların erken dönemde iletişim becerileri hakkında görüş bildiren anneler, çocuklarının akranları ile birlikte ve oyun, spor, etkinliklerle zenginleştirilmiş ortamlara katılmaları ve deneyimleri sonucunda iletişim, dil konuşma gelişimlerine dair olumlu deneyimler paylaşmışlardır. Her bir ana tema ve alt temalarına aşağıda yer verilmiştir.

Ana Tema ve alt temalar

1-Erken dönemde gelişimi destekleme ve özel eğitim hizmetleri

- a) Hizmetlerin niteliği
- b) Destek kaynakları (aile, eş arkadaşlar, kurum, uzmanlar)
- c) Gelişimi desteklemeye dayalı iş birliği

2-Aile ve çocuğun özel eğitim hizmetlerine erişimi

- a) Erişimi sınırlayıcı problemlerle baş etme
- b) Materyal ve gereksinimin temel alınması

3-Görme yetersizliği olan çocukların erken dönem iletişim becerileri

- a) İletişim becerilerinin süreç temelli desteklenmesi (değerlendirme, yönlendirme, aile- uzman iş birliği)
- b) Aile gereksinimleri (bilgi, çocukla etkileşim, eğitim desteği, aile içi iş birliği, roller)

c) Sosyal katılımı destekleme ve iletişim (oyun, akranlar, spor, okula hazırlık becerileri)

Erken Dönemde Gelişimi Destekleme ve Özel Eğitim Hizmetleri

Erken dönemde gelişimi destekleme ve özel eğitim hizmetleri ana temasında anne görüşleri hizmetlerin niteliği, aile, eş, arkadaşlar, kurum yöneticileri, uzmanlardan oluşan destek kaynakları ile gelişimi desteklemeye dayalı iş birliği konularında yoğunlaşmaktadır. Bu ana temada evde çocukla gerçekleştirdikleri etkinliklere yönelik annelerden; [A1] Desteğe, sosyalliğe, ihtiyaç var şeklinde; [A3] görme engelli okulun olması lazım ya da bir öğretmen gelmesi lazım çünkü öğretmenle eğitim daha farklı olur ne olur rehabilitasyon merkezine görme engelli öğretmeni atansın..., [A5]Kurum desteklerine ihtiyaç var.... rehberlik yapılması gerekiyor [A7] iletişim, dil, konuşmasını desteklemek için gelişimini desteklemek için; internette kendim araştırma yapıyorum.....[A8] Daha çok eğitim ve aile bilinçlendirmesi yapılmalı....” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Anneler genel olarak erken dönemde kurumsal destekler konusunda uzmana erişim ve doğru bilgilere ulaşmada güçlük yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Nitelikli eğitime yönelik çocuklarının hem sağlık hem de eğitim sürecinde yer alacak uzman sayısının artması gerektiğini belirtmişlerdir. Hizmetlerin niteliği ile personel, kurum özelliklerinin aileler için önemi ve aile gruplarından alınan desteğin ayırt edici katkısına vurgu yapmışlardır. Örneğin sıklıkla aile, eş, çocukları ve görme yetersizliği olan çocukların aile gruplarından destek aldıklarını bildiren annelerden;

[A5] Bu çocuklara sahip ailelere koçluk sistemi getirilmeli.

[A8] Çocuğuma sadece ben yardımcı oluyorum. ...Her alanda yardım ve destek olmalı.

[A10] ...öncelikle aile desteği. Biz basta çok afalladık ve ilk bastan beri dokunma becerilerini kazandırma çalışmaları yapıyoruz.

[A13] Daha fazla bilgi daha fazla eğitim çocuğumun çünkü bilgi sahibi değiliz, hiç birşey bilmiyoruz kendimizi bir anda böyle bir durumun içinde bulduk ve çocuğuma yetmediğimi düşünüyorum

[A14] Etrafımda az gören çocuğu olan yok kendimi yalnız hissediyorum bu konuda kolay bilgi alacağımız yerlerin olması lazım bilgilendirmek için...Ben en çok gelişimine göre neler yapmam lazım bu konuda zorlanıyorum bizi anlayan öğretmenlere ihtiyaç duyuyorum kaygılanıyorum. Kızımın hakları neler bilmiyorum ...

şeklinde görüş bildirmişlerdir. Anneler görme yetersizliği olan çocuklarının gelişimini destekleme noktasında benzer deneyimleri yaşamış aile grupları ile paylaşımında olmaktan yarar sağladıklarını dile getirmişlerdir. Aile içi ve çevresel destek

kaynaklarının sınırlı olması durumunda kaygılarının arttığını, ebeveyn olarak çocuklarına yetemedikleri düşüncesi yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Annelerden [A7] Eşim yoğun çalışmadığı günlerde mutlaka destek olur. Çekirdek aileden kalabalık aileye geçmenin faydası çok oldu. Gelişimini desteklemek için; internette kendim araştırma yapıyorum. Rehabilitasyon merkezindeki ve oyun evindeki öğretmenlerden görüş alıyorum. Ulaşabildiğim uzmanlarla görüşmeye çalışıyorum, diyerek aile içi dinamiklerin destek süreçlerinde kritik bir önem taşıdığını ve öğretmenlerle, uzmanlarla iş birliğinin ailelere yılmazlık kazandırdığını, süreçteki sorunları aşma noktasında güçlendirdiğini belirtmiştir. [A9] Araştırıyorum, ilgili eğitim kitapları edindim. Konuşma terapistlerini takip ediyorum, şeklinde görüş bildirmiş çocuğunun en çok ihtiyaç duyduğu destek türüne göre özel eğitim hizmetlerine yönelik planlamalara dikkat çekmiştir.

[A3] anneler gurubunda evde sürekli aktiviteler yapıyoruz eşim ve oğlum çok yardımcı oluyor ..kreşe gidiyor....şeklinde görüş bildirmiş evde etkinliklerin planlanması ve sorumluluk paylaşımında çocuğunun kreşte gerçekleştirdiklerini eşi ve diğer çocuğunun desteği ile tekrarladığını belirtmiştir. Ev ortamında annelerin diğer aile üyeleri tarafından desteklenmesi, rol ve sorumlulukların paylaşımı kadar, görme yetersizliği olan çocuğun da ailenin bir üyesi olarak etkileşim kalitesine katkı sağlamaktadır. Annesi ve eşinin desteğine oldukça ihtiyaç duyduğunu ve onların sağladığı destekle uzmanlarla görüşme fırsatı bulabildiğini belirten [A5] Sürekli konuşmaya çalışıyoruz. Eşim ve annem. Bilgiyi internet ve sosyal medyadan ulaşıyorum, şeklinde görüş bildirmiş, özel eğitim kurumlarının çocuklar için planlanan eğitim öğretim destek süreçlerinin yanı sıra aile eğitimleri konusunda alan uzmanları ile işbirliği yaparak eğitim sıklığını artırması talebini belirtmiştir.

Aile ve Çocuğun Özel Eğitim Hizmetlerine Erişimi

Bulguları oluşturan bir diğer tema ise aile ve çocuğun özel eğitim hizmetlerine erişimi ana temasıdır. Bu temada görüşler, ailelerin görme yetersizliği olan çocukları ile ilgili hizmetlere erişimde yaşadıkları güçlükler ve nitelikli hizmetlere ulaşmada yaşadıklarını sınırlılıklarla baş etme deneyimlerine yöneliktir. Özel eğitim hizmetlerinin niteliğini artıran faktörlerin başında personel yeterlikleri ve uzmanların aile ve çocuğun ihtiyaçlarını temel alarak çalışması ilkesinin geldiğini belirten annelerden [A7] Erişilebilirlik yaşadığım en büyük sıkıntı. Kütüphaneye gittiğimde doküman kitap bulamıyorum. Kitaplarına kendim bir şeyler yapıyorum ki ayırt edici olsun..... diyerek erişilebilirlik sorununa dikkat çekmiştir. Ayrıca Kaldırımlarda gören kişiler zor yürürken engelliler çok daha zorluk yaşıyor. İnsanların engellilere nasıl davranacağını bilememesi de büyük sorun. Kaldırımlara araçlarını park etmeleri, vah tüh demeleri vs... diyerek hizmetlere erişimde sosyal katılımı sınırlayıcı faktörlere, toplumsal tutumlara dikkat çekmiştir. Bir diğer sorun yaşanan yerde hizmete erişim

koşullarıdır. Örneğin [A3]...oturuyorum... burda görme engelli okulu yok, hiç bir destek kimseden alamıyorum aradım yardımcı olmadılar eşim ve ben internetten gördüklerimizi yapıyoruz... şeklinde görüş bildirmiştir.

Genel olarak özel eğitim hizmetlerinde kurumlararası farklılıklar, personel sayısı ve yeterlikleri, toplumsal tutumlar, erişilebilirlik konusu, görme yetersizliği olan çocukların ve ailelerinin hizmete erişim noktasında yaşadıkları güçlükler olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin anneler materyallerde en yoğun olarak ihtiyaç duydukları materyalleri; [A1] Kitap, zeka kartları, etkinlik kitapları; [A2] Müzik aletleri, hikaye kitapları; [A3] Evde logolarla tahtalarla ve kendi yaptığımız materyallerle gelişimini destekliyorum; [A5] Kitap; [A6] Daha çok vurmali çalgılar, kitap, okuma müzikli oyuncaklar; [A7] Kitap, doğadaki tüm sesler. Oyuncakları konuşurma. YouTube videoları, şarkılar; [A9] Çiğneme tüpü, peçete rulosu, pipet vb. olduğunu ve çoğu zaman evde kendilerinin günlük yaşamda hazırlayıp kullandıklarını belirtmişlerdir. [A8] Hayır ulaşamıyoruz; [A7] Bazı noktalarda materyalleri betimleme konusunda da sıkıntı yaşıyorum.” şeklinde işlevsel öğretici materyallerin nasıl olması gerektiği konusunda desteğe gereksinimleri olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak ikinci temada katılımcı görüşleri, erişimi sınırlayıcı problemlerle baş etme ile materyal ve gereksiniminin temel alınması alt temalarında toplanmıştır.

Görme Yetersizliği Olan Çocukların Erken Dönem İletişim Becerileri

Görme yetersizliği olan çocukların erken dönem iletişim becerileri ana temasında ise annelerin görüşleri: İletişim becerilerinin süreç temelli desteklenmesi (değerlendirme, yönlendirme, aile-uzman iş birliği), Aile gereksinimleri (bilgi, çocukla etkileşim, eğitim desteği, aile içi iş birliği, roller), Sosyal katılımı destekleme ve iletişim (oyun, akranlar, spor, okula hazırlık becerileri) konularında yoğunlaşmaktadır. Anneler genel olarak hem aile gereksinimlerini hem de baş etmek durumunda kaldıkları okula katılım ve iş birliği rollerine dayalı sorumluluk alma, destek olma deneyimlerini paylaşmışlardır. Örneğin [A2] Yetemediğimi düşünüyorum hâlâ cümle kuramıyor Şarkı ve tekerlemeler söylüyorum. Eşim ve anneler de aynı şekilde çabalyorlar. İnternet üzerinden de araştırmalar yapıyorum; [A7] İnsanların empatik olamaması ve iletişim problemleri çıkarması beni çok zorluyor. Gereksiz sorular yoruyor insanı. Park dahi olsa bir süre sonra o ortamı terk edesim geliyor; [A8] Empati ve nasıl davranacağım konusunda destek bekliyorum; [A9] Çiğneme mevcut değil. Ağzına yiyecek vb almak istemediği için. Materyalleri red edebiliyor. İstenen düzeyde eğitim sağlayamıyorum. Yavaş ilerliyoruz, şeklinde görüş bildirmişlerdir. Aile içi rollerin daha paylaşımcı olduğu bir başka ebeveyn akran etkileşimlerini desteklemek adına ebeveyn rolleri ve kardeş etkileşimi vurgusu yaparak [A14] Bol bol kitap okuyorum, kızımın konuşuyorum etkinlikler yapıyorum ona anlattırıyorum. Eşim ve 11 yaşında ablamız var onlarla

beraber ilgileniyoruz. Özel eğitimdeki öğretmenlerimizden, kitaplardan, internetten araştırarak bilgi ediniyorum, şeklinde görüş bildirmiştir.

Görme yetersizliği olan çocuk aileleri ile bir araya gelmelerinin kendilerine sosyal destek sunduğunu, deneyim paylaşımının önemli olduğunu ifade eden [A2] Galiba her şeye insanın başına gelince bildiği her şeyi unutuyormuş o yüzdenanne grubuna katılmak benim için çok önemli benimle aynı olan hisseden kişilerden çok şey öğreniyorum; [A3] ...'da oturuyorum burada görme engelli okulu yok hiç bir destek kimsede alamıyorum annelerden gördüğümü oğlum için yapıyorum.....şeklinde deneyimlerini bildirmiştir. [A4] Onlara özel materyaller günlük yaşam ürünlerine uygun fiyata bulabilmek istiyorum; [A5] Materyal. Daha uyguna materyal bulma...; [A6] Daha fazla eğitimler[A9] İstenen düzeyde eğitim sağlayamıyorum. Yavaş ilerliyoruz diyerek hem bilgi hem eğitim, materyal ve günlük yaşamda bağımsızlığı, sosyal beceriyi desteklemek amaçlı aktivitelerin örneklendirilmesi ve ailelerle paylaşılmasına vurgu yapmışlardır.

Genel olarak bulgular annelerin erken dönemde görme yetersizliği olan çocuklarını desteklemek adına aile içi etkileşimin önemi ve katkısı ile erken tanı ve müdahale, özel eğitim hizmetlerinden yararlanmanın gerekliliğine yöneliktir. Özel eğitim hizmetlerinin niteliği ve personel yeterliklerine de vurgu yapan annelerin, aile, eş, diğer çocukları ile uzmanların desteğine sıklıkla başvurdukları gelişimi desteklemeye dayalı aile ortamında aile ve çocuğun birlikte değerlendirilmesinin gerekliliğine inandıkları tespit edilmiştir. Erişimi sınırlayıcı faktörlerin başında hizmetlerin yaygınlaşmaması, nitelik farkı, alanda personel sayısının ve istihdamının istenilen düzeyde olmaması, maddiyata bağlı sınırlılıklar geldiğini belirten anneler işlevsel materyal belirleme, nitelikli zaman geçirmede ebeveyn rolleri konusunda da destek gereksinimlerini ifade etmişlerdir. Ailede ebeveynlerin yoğun çalışma saatleri olduğunda çocuğun bakım eğitim, sağlık hizmetlerinin de olumsuz etkilenen bir süreç haline geldiğine dikkat çekmişlerdir.

Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görme yetersizliği olan çocuklarla çalışacak uzman ve öğretmen sayısının artırılması, iletişim becerilerinin süreç temelli desteklenmesi, değerlendirme, yönlendirme, uzman iş birliği yapılarak, hizmetlerin aile gereksinimleri dikkate alınarak koordine edilmesini önermişlerdir. Ailelerin bilgi, eğitim, aile içi iş birliği konularında desteğe ihtiyaç duyduğunu, yasal hakları konusundaki çalışmalarda aile gruplarından temsilin önemine vurgu yapmışlardır. Ayrıca sosyal katılımı destekleme ve iletişim amaçlı toplumsal yaşam alanlarında görme yetersizliği olan çocuklar için oyun alanlarının oluşturulmasını ifade etmişlerdir. Yerel yönetimlerin bu konuda çalışmalarının izlenmesini ve çocuklarının akranları ile etkileşimini olumlu yönde destekleyecek fiziki etkinlik mekânlarının tasarımı

önermişlerdir. Erken dönemde sanat ve spor etkinliklerine yönlendirilen çocukların, akademik ve bağımsız yaşam becerileri yönüyle okula hazırlık süreçlerinin destekleneceğini vurgulamışlardır.

Tartışma

Görme yetersizliği olan çocukların annelerinin özel eğitim hizmetlerine yönelik görüşlerinin irdelenmesini amaçlayan bu çalışmanın bulguları; erken dönemde gelişimi destekleme ve özel eğitim hizmetleri, aile ve çocuğun özel eğitim hizmetlerine erişimi ve görme yetersizliği olan çocukların erken dönem iletişim becerileri olmak üzere üç ana tema etrafında toplanmaktadır. Araştırmadan elde edilen temalar alanyazınla ilişkili olarak bu bölümde tartışılmaktadır.

Araştırmanın ilk ana teması olan erken dönemde gelişimi destekleme ve özel eğitim hizmetleri ile ilgili olarak anneler sunulan hizmetlerin niteliği, aile, arkadaş gibi destek kaynakları hakkında çocuklarının gelişimiyle ilgili iş birliği konusunda görüş bildirmişlerdir. Sunulan hizmetlerin niteliği ile ilgili anneler; özellikle görme yetersizliği hakkında bilgi sahibi olan öğretmenlerin işin içinde olması gerektiğine dikkat çekerek nitelikli eğitim hizmetleri ve uzman etkileşimi konusunda görüş bildirmiştir. Görme yetersizliği olan çocukların görme kaybının derecesi, başlangıç yaşı, erken eğitim hizmetlerinden yararlanma yaşı, evde uygulanan hizmetler ve görme kalıntısını en etkili şekilde kullanma düzeyi önemlidir. Holte ve arkadaşları (2006: 214), aile katılımının önemine vurgu yapmış etkili öğretim hizmetlerinde öğretmenlerin bu konulara dikkat etmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu özelliklerin erken çocukluktan itibaren öğretmenler tarafından göz önünde bulundurulmasıyla birlikte ihtiyaç duyulan öğretimsel düzenlemeler sağlanabilmekte ve öğrenmede gecikmelerin yaşanması önlenabilmektedir. Öğretmenlerin görme yetersizliği olan çocuklar için erişilebilir öğrenme ortamları oluşturmaları ve çocuğun dokunma, duyma, koklama ve tatma gibi duyularını aktif bir şekilde kullanabilmesine dikkat etmesi önerilmektedir. Erken çocukluk döneminde öğretmenler tüm duyuları kullanarak sağlanan eğitim ortamları düzenlemeli, böylece görme yetersizliği olan çocukları eğitim hizmetlerine daha aktif bir şekilde dahil etmelidir. Eğitim ortamlarında kullanılan materyaller çocukların bireysel özelliklerine göre büyük puntolar, Braille kullanımı, dokunsal işaretler, farklı dokuları bir arada bulundurma gibi farklılıklar göstermesi sayesinde çocukların tüm duyularını kullanarak keşfetme ve cesaretlendirme konusunda destek olabilmektedir. Araştırma bulgularında annelerin, uzman, öğretmen, arkadaş ya da aile içi bireylerden destek alma ve iş birliği yapma konusunda görüşlerinin ortak olduğu görülmektedir. Bu konuda Kızılaslan ve Zorluoğlu (2015: 357-368) yaptıkları çalışmada, çoğu aile üzerinde çocuğun yetersizliğinin aile yapısı ve yaşamı üzerinde olumsuz etkileri olduğunu belirtmiştir. Uzmanlar ve eğitimler erken dönemden

itibaren aile ile iletişim halinde olduklarında, eğitim hizmetlerinin sürekliliği ve ailenin duygu durumlarına destek sağlanmaktadır. Ayrıca tüm bunlara ek olarak aileye erken dönemden itibaren sağlanan destek ve aile ile kurulan iş birliğinin çocuğun sosyal, duygusal, akademik ve bilişsel gelişimine olumlu yönlü katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Bizim çalışmamızda da bu konuda benzer sonuçlar elde edilmiş olup, annelerin erken dönemde aile içi ve uzmanlarla iş birliği yapmalarının hem duygu durumları hem de çocuklarının gelişim düzeyleri konusunda olumlu etkileri olacağını belirttikleri görülmektedir.

Araştırmanın ikinci ana teması kapsamında (Aile ve çocuğun özel eğitim hizmetlerine erişimi) anneler, erişim ile ilgili sınırlayıcı problemlerle baş etme konusunda görüş birliğine varmışlardır. Annelerin hizmetlere erişimde materyallerin ve çocuklarının gereksinimlerinin önemine değindikleri görülmektedir. Görme yetersizliği olan çocuklarda görme kaybının derecesine göre iletişim ve dil becerilerinin gelişimine yönelik dokunsal ve işitsel materyallere gereksinim duyulmaktadır (Şafak, 2017: 238-261). Dokunsal materyaller görme yetersizliği olan öğrenciler için zenginleştirici eğitim deneyimleri sağlamaktadır. Alanyazında özellikle erken çocukluk döneminde kavram öğretiminde öğretmenler tarafından düzenli bir şekilde materyallerin kullanımı sağlandığında, öğretim etkinlerinin başarısı da artış göstermektedir. Ancak dokunsal materyallerin öğrencinin özelliklerine göre hazırlanması karmaşık ve zaman alan bir süreçtir (Sheppard & Aldrich, 2001: 94; Zebehazy & Wilton, 2014: 6). Dokunsal materyallerin yanında işitsel materyallerin sunumu da eğitimi desteklemektedir. Dokunsal materyaller grafikler, haritalar, çevrelerinde bulunan gerçek nesnelere olabileceği gibi oyuncak, abaküs gibi materyaller de olabilmektedir (Suzette, 2008). Öğretmenler eğitim etkinliklerinde hangi tür materyalleri nasıl kullanacakları konusunda uyarlamalar yapmalı, bu materyallerin günlük yaşamda da kullanımı konusunda ailelere rehber olmalıdır. Örneğin; görme yetersizliği olan çocuğa koala hakkında bir kitap okunuyorsa dokunsal materyallerle konu desteklenebilmektedir. Bunun için yükseltilmiş çizimler kullanılabilir. Üç boyutlu görsellerle sunumu yapılabilir ya da materyallere dokunması desteklenebilir. Bu sayede dokunsal olarak öğrenme etkinlikleri gerçek yaşam nesnelere, modellerle planlanabilir. Alanyazında dokunsal materyallerden grafiklerin kullanımı konusunda öğretmenlerin güçlük yaşadıkları, nasıl kullanacaklarını bilmedikleri ifade edilmektedir. Özellikle dil becerilerinin gelişiminde önemli bir yeri olan kavram öğretiminde grafik kullanımıyla ilgili olarak karmaşık yapıda ve yanlış düzenlenmiş şekilde hazırlandığına dikkat çekilmektedir. (Zebehazy & Wilton, 2014: 6). Görme yetersizliği olan çocuklara eğitim materyalleri konusunda ülkemizde sınırlı çalışmalar yer almaktadır (Bülbül, 2013: 3; Okçu ve Sözbilir, 2016: 51-83). Bu çalışmaların grafik/harita şeklinde materyaller ve fen ile ilgili konular üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bizim çalışmamızın sonuçlarında

annelerin çocukları için materyallere erişim konusunda güçlük yaşadıkları, çocuğun gereksinimlerine uygun olarak materyalleri nasıl kullanacaklarını bilmedikleri bulgusu dikkat çekicidir. Bu durumda annelerin farklı duyulara hitap eden materyal kullanımı konusunda birtakım sınırlılıkları olduğu, buna yönelik özel eğitim hizmetlerinde yetersizlik alanına özgü materyallerin çocuğun gelişimini destekleme noktasında örnek uygulamalarla aile ile birlikte gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmanın son temasında anneler, görme yetersizliği olan çocukların erken dönem iletişim becerileri ile ilgili olarak iletişim becerilerinin süreç temelli olarak desteklenmesi ve çocukları için sosyal katılım fırsatlarının oluşturulmasını önermişlerdir. Erken dönemlerden itibaren görme yetersizliği olan çocukların motor, bilişsel, sosyal, iletişim ve oyun becerilerin gelişiminde özellikle çevrenin etkisinden bahseden Owens (2005), görmeden kaynaklı problemlerin erken tanı ve müdahale ile iyileştirilmesi ve iletişim becerilerinin temelini oluşturan dil becerilerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun için özellikle erken müdahale stratejilerinin kullanılmasının gerekliliğine vurgu yapmış, dil ve konuşma terapistlerinin en erken dönemde görme yetersizliği olan çocukların eğitimlerine dahil olması gerektiğini belirtmiştir. Görme yetersizliği olan çocuklarda sosyal izolasyon, yalnızlık, sosyal destek konusunda yetersizlikler ve geri çekilme gibi problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle oyun etkinliklerini ve iletişimi başlatmada güçlük yaşayan çocuklar, etkinliklere katılımda zorlanmaktadırlar (Celeste, 2006: 75). Ayrıca görme işlevinin kaybından ötürü oyun etkinlikleri sırasında akranlarının jest ve mimiklerini kaçırdıklarından, sözel olmayan davranışları sergilemekte zorluk yaşamaktadırlar. Bunun yanında sosyal etkileşimin gerçekleşmesinde önemli bir ön koşul olan akranlarıyla ortak dikkat göstermeleri daha zor olmaktadır (Mundy & Sigman, 2015: 295). Diğer akranları neler olduğunu sözlü olarak anlatmazsa, oyun arkadaşlarının ne yaptığını kolayca kaybederler. Bu nedenle özellikle erken dönemlerden itibaren ailelerin ve eğitimcilerin görme yetersizliği olan çocukların akranlarıyla sosyal iletişimlerini ve dil gelişimlerini destekleyebilmek adına bilgi sahibi olmaları ve iş birliğini temel alan uygulamalar yapmaları önem taşımaktadır (Burmedi et al., 2002:18). Çünkü akranların süreçte yer alması önemli bir katkı sağlamaktadır. Akran etkinliklerine katılan özel gereksinimli çocukların sosyal etkileşimleri ve arkadaşlık ilişkilerinin daha iyi olduğu belirtilmektedir (King et., al, 2003: 63-90). Bu sayede yaşam kaliteleri artırarak sosyal gelişimleri desteklenebilmektedir.

Bozulmuş görsel işlevsellik görme yetersizliği olan çocukların oyuncaklarla oynama ve oyuncakları tutma şekillerini de etkilemektedir. Bu çocuklar nesneleri/oyuncakları incelemek için önemli miktarda zamana ihtiyaç duyabilmektedir. Daha sonra oyuncakları oyun içerisine dahil edebilmektedir (Roe & Webster, 2002). Çocuklara yönelik birçok oyuncak öncelikli olarak görsel uyarılar içerdiği için görme yetersizliği

olan çocuklarda beklenen ilginin sağlanamamasına neden olabilmektedir. Görme yetersizliği olan çocuklar yeterli sosyal ve duygusal destek almadıkları zaman sosyal katılımda güçlükler yaşamaktadır (Cosbey & Johnston, 2006: 144-156). Bu durum akran etkileşimini kolaylaştıracak yöntemlerin, oyuncakların önemine dikkat çekilmesi gerekliliğini göstermektedir. Alanyazını destekler nitelikte bizim çalışmamızda da erken dönemde annelerin çocuklarıyla nasıl iletişime geçecekleri ve oyun temelli etkinlikler konusunda bilgi gereksinimleri olduğunu ifade ettikleri belirlenmiştir. Uzmanlardan bu konuda destek bekledikleri görülmektedir. Anneler görme yetersizliği olan çocuklarının iletişim, dil konuşma gelişimleri ve sosyal becerilerini desteklemeye yönelik sıklıkla görme yetersizliği olan çocukların ailelerinden oluşan aile gruplarına başvurduklarını belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan grubun çoğunluğunun çocuklarıyla nitelikli zaman geçirme konusunda farkındalıklarının olması ancak uzman desteğine ihtiyaç duymaları, çocuklarına nitelikli destek sunabilmeleri konusunda eğitim, bilgi, materyal sosyal destek ihtiyaçları olduğunu belirtmeleri dikkati çeken sonuçlardır. ÖERM’de bu konulara yönelik örnek etkinliklerin yapılmasını istemelerinin, alanyazın ve özel eğitim hizmetlerinin koordinesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak yapılan çalışmanın bulgularına dayanarak anneler, çocukları için uygulanan eğitim hizmetleri bakımından erken dönemden itibaren nitelikli eğitim hizmetlerine erişimde yaşadıkları güçlüklerin giderilmesini, uzman, diğer aile üyeleri ve arkadaşları ile iş birliği içerisinde çalışma gereksinimlerinin dikkate alınmasını ifade etmişlerdir. Görme yetersizliği olan çocukları için uygun materyallerden yararlanma konusunda da güçlük yaşadıklarını ifade eden anneler, çocuklarının erken dönemde dil ve iletişim becerilerinde yaşanan güçlüklerden kaynaklı sosyal katılım sınırlılıkları ile karşı karşıya kalabildiklerini belirtmişlerdir. Bunun için çocuklarının iletişim becerilerinin süreç temelli olarak değerlendirilmesi konusuna vurgu yapmışlar, dil ve iletişim becerilerinin erken dönem ve akran katılımlı müdahale planları ile desteklenmesinin önemine değinmişlerdir. Erken dönemde oyun becerilerinin önemine vurgu yapan anneler, bu konuda bilgi gereksinimlerini olduğunu ifade etmişlerdir. Görme yetersizliği olan çocuklara erken dönemden itibaren aile ve uzmanların iş birliği içerisinde olduğu eğitim hizmetlerinin düzenli ve uygun bir şekilde verilmesi sayesinde dil ve iletişim becerilerinin yanında pek çok becerinin gelişeceği düşünülmektedir. Görme kaybı olan çocukların tüm duyularını kullanabilecekleri farklı etkinliklere, materyallere yer verilerek görmeden kaynaklı yaşadıkları sınırlılıklar en aza indirilmeye çalışılabilir. Araştırmanın sınırlılıkları ve bulgularına dayanarak ileride yapılacak çalışmalara, alana yönelik öneriler aşağıda yer almaktadır:

Bu araştırmada ebeveynlerin özel eğitim hizmetleri hakkındaki görüşlerinin yasal düzenlemeler yönüyle özel gereksinimleri olan çocukların eğitim öğretim süreçlerine katkı sağlayacağı düşünülmekle birlikte; çalışmanın bir takım sınırlılıkları olduğu ifade edilebilir. Çalışma bulguları, erken çocukluk döneminde çocuğu olan ebeveynler ve görme yetersizliği olan çocukların annelerinin görüşleri ile sınırlıdır. Farklı yaş aralığındaki diğer yetersizlik alanlarında özel gereksinimi olan çocukların ebeveynlerinin görüşlerine başvurulabilir. Yöntem açısından nitel araştırma yönteminde olup veriler, yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilmiştir. Ebeveynlerin görüşlerine ek olarak çocuğun eğitsel ve tıbbi değerlendirme süreçlerine ilişkin okul aile işbirliğini temel alan boylamsal çalışmalar planlanabilir, ebeveynlerin bu süreçlerdeki deneyimleri incelenebilir. Annelerin yanı sıra babaların da katılım göstereceği, hizmet alınan özel eğitim kurumlarındaki personelin görüşlerine yer verilerek daha geniş katılımlı araştırmalar planlanabilir. İştihme, dokunma ve koklama duyularıyla çevreden bilgi toplayan görme yetersizliği olan çocukların erken dönemden itibaren eğitim hizmetlerinden yararlanması ve bu eğitim hizmetlerinde ailelerle uzmanların iş birliğine dayalı planlama yapmaları önerilebilir. Çalışmada annelerin özel eğitim hizmetlerine yönelik görüşleri incelenmiştir, ilerleyen araştırmalarda çocukların bir veya birkaç gelişim alanı belirlenerek örneğin dil ve iletişim becerilerinde yaşanan gecikmelerde görme yetersizliği olan çocukların eğitimleri ile ilgili deneyimleri incelenebilir. İleride gerçekleştirilmesi önerilen bu araştırmalar çocuklarının akranları ve çevreyle etkileşimine dayalı gözlem, doküman analizi süreçlerini de içerecek şekilde planlanabilir. Araştırma, ailelerin özel eğitim kurumlarında kendilerine ve çocuklarına verilen destekler hakkında deneyimlerine dayalı görüşleri ile sınırlıdır. İlerleyen süreçte aile eğitim programları hazırlanarak, özel eğitim hizmetlerine ilişkin memnuniyetleri deneysel çalışmalar kapsamında incelenebilir. Görme yetersizliği olan çocukların ailelerinin erken çocukluk döneminde bilgilendirilmesine dayalı deneysel çalışmalar planlanarak, çocuklarının okula geçiş ve hazırbulunuşluğuna dair ev ortamını da bütüncül olarak ele alan araştırmalar gerçekleştirilebilir. Ayrıca ileride yapılacak çalışmalara yönelik olarak; görme yetersizliği olan çocuklarla ilgili oyuncak kullanımının sosyal gelişim üzerindeki etkisi incelenebilir. Anne ve babaların birlikte katılım göstereceği dijital ortamların, teknoloji destekli uygulamaların yer aldığı aile grupları üzerine bir çalışma planlanabilir. Görme yetersizliği olan çocukların dil ve iletişim becerilerinin gelişimi için akran, yetişkin etkileşimine dayalı deneysel çalışmalar planlanabilir. Müdahale planları içeren aile gruplarında gerçekleşen çalışmalar planlanabilir, bu çalışmaların görme yetersizliği olan çocukların, anne babaları ile aile yaşam dinamiklerine etkisi araştırılabilir. Ailelerin güçlendirilmesine dayalı müdahale planları geliştirilebilir, etkililiği incelenebilir. Görme yetersizliği olan çocukların hizmet süreçlerinde yer alan farklı

disiplinlerden uzmanların katılım göstereceği ekip çalışmalarına dayalı müdahaleler planlanabilir, iş birliği roller ve sürecin çocuk ile ebeveynlerine etkisi incelenebilir.

Makalenin Araştırma ve Etik Beyanı Bilgileri

Yazarın Çıkar Çatışması Beyanı	Araştırmaya konu olan durum, olgu veya kurum ile yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Yazar(lar) Katkı Oranı Beyanı	Tüm yazarlar makalenin tüm süreçlerinde eşit oranda rol almışlardır. Tüm yazarlar çalışmanın son halini okumuş ve onaylamıştır.
Etik Kurul Onay Belgesi	Araştırmanın etik kurul onayı 29/04/2022 tarihinde Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi/Kurumu Etik Kurulu'nun 153 No'lu kararı ile elde edilmiştir.

Kaynakça

- Ashkenazy, E., Cohen, A., Ophir-Cohen, M. & Tirosh, E. (2005). Emotional status and development in children who are visually impaired. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99(8), 1–14. <https://doi.org/10.1177/0145482X0509900804>
- Ataman, A. (Ed.). (2011). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*: Gündüz Yayıncılık.
- Bailey, D. B. & Powell, T. (2005). Assessing the information needs of families in early intervention. In M. J. Guralnick (Ed.), *The developmental systems approach to early intervention* (pp. 151-183). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Bishop, V. E. (1996). *Preschool children with visual impairments*. Austin: Texas School for the Blind and Visually Impaired.
- Bogdan, R. C. & Biklen, K. S. (2007). *Qualitative research for education: An Introduction to Theory Methods*. Boston: Allyn and Bacon.
- Bruder, M. B. (2005). Service coordination and integration in a developmental system approach. In M. J. Guralnick (Ed.), *The developmental systems approach to early intervention* (pp. 29-58). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Burmedi, D., Becker, S., Heyl, V., Wahl, H.W. & Himmelsbach I. (2002). Emotional and social consequences of age- related low vision: a narrative review. *Visual Impair Res.*;4(1), 15–45. <https://doi.org/10.1076/vimr.4.1.47.15634>
- Bülbül, M. Ş. (2013). Görme engelli öğrenciler ile çalışırken nasıl bir materyal kullanılmalıdır?. *Fen Eğitimi ve Araştırmaları Derneği Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, 1(1), 1-11. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/fbod/issue/71994/1158016>
- Celeste, M. (2006). Play behaviors and social interactions of a child who is blind: In theory and practice. *Journal of Visual Impairment and Blindness*, 100(2), 75–90. <https://doi.org/10.1177/0145482X0610000203>

- Cosbey, J. E. & Johnston, S. (2006). Using a single-switch voice output communication aid to increase social access for children with severe disabilities in inclusive classrooms. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 31(2), 144–156. <https://doi.org/10.1177/154079690603100207>
- Creswell J.W. & Creswell J. D. (2018). *Research design qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*, Fifth Edition. London: Sage Pub.
- Davidson, P. & Harrison, G. (2000). The effectiveness of early intervention for children with visual impairments. In M.J. Guralnick (Ed.), *The effectiveness of early intervention* (pp. 483–495). Baltimore, MD: Paul H. Brookes Publishing.
- Ferrell, K. A. (2000). Growth and development of young children with visual impairments. In M. C. Holbrook, & A. J. Koenig (Eds.), *Foundations of education: (I). History and theory of teaching children and youths with visual impairments* (2nd ed., pp. 111-134). New York: AFB Press.
- Funnell, E. & Wilding, J. (2011). Development of a vocabulary of object shapes in a child with a very-early-acquired visual agnosia: A unique case. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 64(2), 261–282. <http://dx.doi.org/10.1080/17470218.2010.498922>, PMID: 20680887.
- Guralnick, M. J. (2005). An overview of the developmental systems model for early intervention. In M. J. Guralnick (Ed.), *The developmental systems approach to early intervention* (pp. 3-28). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Gürsel, O. (2012). Görme yetersizliği olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.). Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde (ss. 217-249). Ankara: Pegem Akademi.
- Holte, L., Prickett, J.G., Van Dyke, D.C., Olson, R.J., Knutson, C.L., Knutson, J.F. et al. (2006). Issues in the evaluation of infants and young children who are suspected of or who are deaf-blind. *Infants and Young Children*, 19(3), 213–227. <https://doi.org/10.1097/00001163-200607000-00006>
- Huebner, K. M. (2000). Visual impairment. In M C. Holbrook, & A. J. Koenig (Eds.), *Foundations of education second edition volume: history and theory of teaching children and youths with visual impairments* (pp. 55-76). USA, New York: AFB.
- Kızılaslan, A. ve Sözbilir, M. (2018). Görme yetersizliği olan öğrencilerin bilişsel becerileri ve psikolojik deneyimleri üzerine bir derleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31, 29-43. DOI: 10.30794/pausbed.414613
- Kızılaslan A. & Zorluoğlu, L. (2015). Görme engelli kişileri çevreye yönelik kaygıları, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(16), 357-368. <https://doi.org/10.30794/pausbed.414613>
- King, G., Lawm, M., King, S., Rosenbaum, P., Kertoy, M. K. & Young, N. L. (2003). A conceptual model of the factors affecting the recreation and leisure participation of children with disabilities. *Physical & Occupational Therapy in Pediatrics*, 23(1), 63–90. PMID: 12703385.
- Lieberman, M. (2014, March). Visualizing big data: Social network analysis. In Digital research conference (1-23).

- MEB (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği.
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=24736&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded Sourcebook*. (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage Pub.
- Mundy, P. & Sigman, M. (2015). Joint attention, social competence, and developmental psychopathology. *Developmental psychopathology: Theory and method* (pp. 293–332).
- Murdoch, H. (2004). Early intervention for children who are deafblind. *Educational and Child Psychology*, 21(2), 67–79. <https://doi.org/10.53841/bpsecp.2004.21.2.67>
- Obiakor, F. E. & Rotatori, A. F. (2015). Critical issues in preparing effective early childhood special education teachers for the 21st century classroom: Interdisciplinary perspectives. Charlotte, NC: Information Age Publishing
- Okcu, B., Yazıcı, F. ve Sözbilir, M. (2016). Ortaokul düzeyindeki görme yetersizliği olan öğrencilerin okuldaki öğrenim sürecine dair görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 51-83. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/amauefd/issue/24319/257701>
- Owens, R.E. (2005). *Language development: An introduction*. (6th edn.). Boston, MA: Pearson/Allyn & Bacon.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri*. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev. Edt.). Ankara: Pegem Akademi.
- Peltzer-Karpf, A. (2012). The dynamic landscape of exceptional language development. *Strabismus*, 20(2), 69–73. <http://dx.doi.org/10.3109/09273972.2012.680236>, PMID: 22612355.
- Roe, J. & Webster, A. (2002). *Children with visual impairments: Social interaction, language and learning*. London: Routledge.
- Röder, B., Rösler, F. & Neville, H. (2001). Auditory memory in congenitally blind adults: A behavioural- electrophysiological investigation. *Cognitive Brain Research*, 11/2, 289–303. [https://doi.org/10.1016/S0926-6410\(01\)00002-7](https://doi.org/10.1016/S0926-6410(01)00002-7).
- Saunders, K. (2015). Refractive errors, impaired focusing and the need for glasses. In *Impairment of vision due to disorders of the visual brain in childhood: A practical approach*. (pp. 189-206).
- Seidman, I. (2006). *Interviewing as qualitative research: A guide for researchers in education and the social sciences*. Teachers college press.
- Sheppard, L., Frances K. & Aldrich, F.K. (2001). Tactile graphics in school education: perspectives from teachers. *Br. J. Vis. Impair.* 19(3), 93–97. <https://doi.org/10.1177/026461960101900303>
- Skaggs, S. & Hopper, C. (1996). Individuals with visual impairments: A review of psychomotor behavior. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 13 (1), 16-26. <https://doi.org/10.1123/apaq.13.1.16>
- Soriano, V., ed. (2005). *Early Childhood Intervention: Analysis of Situation in Europe, Key Aspect and Recommendations, Summary Report*. [Electronic version]. European Agency for Development in Special Needs Education. Retrieved July 8, 2023, from

- <https://www.european-agency.org/resources/publications/early-childhood-intervention-analysis-situations-europe-key-aspects-and>
- Suzette, W. (2008). Guide to designing tactile illustrations for children's books. American Printing House for the Blind. Retrieved from <https://www.prcvi.org/media/1124/aphtactilesguide.pdf>
- Swanson, H.L. & Luxenberg, D. (2009). Short-term memory and working memory in children with blindness: Support for a domain general or domain specific system?, *Child Neuropsychology*, 15/3, 280-294. <https://doi.org/10.1080/09297040802524206>
- Şafak, P. (2017). Körsağır (görmeyenişitmeyen) çocukların eğitimi. H. Gürgür & P. Şafak (Eds.), *İşitme ve görme yetersizliği içinde* (1 bs., s. 238-261). Ankara: Pegem.
- Tuncer, T. (2003). Görme yetersizliği olan çocuklar [Children with visual impairment]. A. Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş [Introduction of special needs children and special education]* içinde (ss. 291-292, 297-299). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- van Doesum, K. T. M. (2007). An early preventive intervention for depressed mothers and their infants, its efficacy and predictors of maternal sensitivity. Unpublished Ph.D. thesis, Radboud University, Nijmegen, the Netherlands.
- van Doesum, K. T. M., Hosman, C. M. H., Riksen-Walraven, J. M. A. & Hoefnagels, C. (2007). Correlates of depressed mothers' sensitivity toward their infants: The role of maternal, child, and contextual characteristics. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 46, 747-756. <https://doi.org/10.1097/CHI.0b013e318040b272>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zebehazy, K.T. & Wilton, A.P. (2014). Quality, importance, and instruction: The perspectives of teachers of students with visual impairments on graphics use by students. *J. Vis. Impair. Blind.* 108, 1 (January 2014), 5-16. <https://doi.org/10.1177/0145482X1410800102>
- Zimmerman, G. J. & Zebehazy, K. T. (2011). Blindness and low vision. Handbook of special education, 247-261. Edition1st Edition First Published Imprint Routledge, eBook ISBN9780203837306.
- Wilson, S. (2008). A review of language development and social interaction in blind children, *International Journal of Infant Observation and Its Applications*, 3/2, 103-105. <https://doi.org/10.1080/13698030008406152>
- World Health Organization (WHO). (2012). Global data on visual impairment 2010. Geneva: WHO Press.

A Review of the Opinions of Mothers of Visually Impaired Children on Special Education Services

Extended Summary

Purpose and Significance

The World Health Organization (WHO, 2012) evaluates visual impairment by associating it with visual acuity. Children with visual impairment, who differ in terms of environmental and individual characteristics, have a similar level of cognitive development with their peers with normal sight. However, they may show some deficiencies in terms of concept acquisition, language, communication, as well as social, and psychomotor skills (Gürsel, 2012: 218). Difficulties experienced in language and communication skills negatively affect the social skills of children with visual impairment. Early education services are crucial for expanding the learning potential of children with visual impairment at an early period. For this, teachers, experts, and especially parents should determine the needs of the child with teamwork based on cooperation. Parents and teachers need to work together in the teaching services provided to children with visual impairment for the generalization and permanence of learning. Uncertainties about the causes and effects of visual impairment, particularly in the development of language and communication skills, prevent the identification of difficulties experienced in children's language and communication skills (Holte et al., 2006: 323).

The aim of the study is to review the opinions of mothers of children with visual impairment in the early childhood period about the special education services their children receive and how these services reflect on the development of their children's independent life, social skills, communication, language, and speech skills. The following questions are asked in particular:

- 1- What do the mothers of children with visual impairment in the early period think of access to special education services?
- 2- What do the mothers of children with visual impairment in the early period think of the content of special education services and their contribution to the children's areas of development?

Method

The participants of the study in the phenomenological design in the qualitative research method are determined using the snowball sampling method (Yıldırım & Şimşek, 2008). The criteria for participation in the study are (i) being the mother of a child with visual impairment in the early childhood period (11 months - 8 years of age) and (ii) being voluntary to participate in the study. The data is collected through semi-structured interviews conducted with 15 mothers who participated in the study on a voluntary basis. 6 open-ended questions are asked, which focus on mothers' communication with their children, their experiences to support language and speech development, the support sources in the family and immediate environment, and what the relevant sources are. The data is analysed using content analysis.

Findings

The majority of the children with visual impairment between the ages of 11 months and 8 years are either the only child or the first child of a family with 2 children. In addition, C6 has a physical impairment and C9 and C10 experience speech disorders. The majority of mothers are housewives. The sources they mostly receive support from are their partners, other children, parents, and siblings. The findings consisting of mothers' opinions about the services children with visual impairment need in the early childhood period and their access to special education services, and the process of coordinating and providing services are described under three main themes and 8 sub-themes. In the first theme, the mothers state opinions about supporting development in the early period and the quality of special education services and support sources. In the main theme of supporting development in the early period and quality of special education services, mothers' opinions are focused on the quality of services, family, partners, friends, institution managers, support sources consisting of experts, and cooperation based on supporting development. In the main theme of family and child's access to special education services, the opinions are focused on the difficulties families experience in accessing services related to their children with visual impairment and their experiences of coping with limitations in accessing qualified services. In terms of supporting the communication skills of children, mothers emphasized that families need education, information, social support, and proper guidance to support their access to special education services, quality of services, and self reliance skills. Another remarkable result is that the groups where mothers of children with visual impairment receive the most intense support also include non-family environments. Mothers, emphasizing the importance of experiences in social support and information support, state that the sources they frequently appeal to in support of their children's communication and language

development are family groups consisting of families of other children with visual impairment. The family groups contribute to accurate information sharing and early guidance as well as the support they provide to each other.

Discussion & Conclusion

Regarding the special education services in the early period, mothers state opinions about the quality of provided services, family, friends, support sources, and providing cooperation regarding the development of their children. The degree of visual loss of children with visual impairment, the age of onset, the age of benefiting from early education services, the services provided at home, and the level of using the visual residue are important. Holte et al. (2006) emphasize the importance of family participation and state that teachers should pay attention to this in effective teaching services. When these characteristics are into account by teachers from early childhood, the necessary instructional arrangements can be provided and delays in learning can be prevented. In their study, Kızılaslan and Zorluoğlu (2015) state that the impairment of the child has a negative effect on the family structure and domestic life in most families. It is stated that the fact that experts and teachers are in contact with the families from the early period is significant for the continuity of educational services and families' awareness of their emotional states. In line with the degree of vision loss in children with visual impairment, tactual and auditory materials are needed for the development of communication and language skills (Şafak, 2017). Tactual materials provide enriching education experiences for children with visual impairment. Regarding the early communication skills of children, mothers suggest supporting communication skills on a process-based basis. Delays experienced in language and communication skills may be limiting for the interaction of children with visual impairment with their peers and environment. Thus, it can be suggested that families organize activities using educational and instructive toys to support children's early language skills with games. During the education, sample practices may be introduced to families.